

LIBRIS

We know
books

POLIS

REVISTĂ DE ȘTIINȚE POLITICE

Volum IX, Nr. 4 (34), Serie nouă, septembrie-noiembrie 2021

SUMAR

EDITORIAL	7
Petre Andrei – omul și opera Doru TOMPEA & Anca Teodora TOMPEA	7
PETRE ANDREI. 130 DE ANI DE LA NAȘTERE	25
Petre Andrei și Europa sfârțecată Tudor GHIDEANU	25
Cu privire la valoarea sociologiei lui Petre Andrei Petre DUMITRESCU	57
Orizonturile conștiinței de sine și depășirea sentimentului de insecuritate Anton CARPINSCHI	67
Petre Andrei și perspectiva etico-sociologică asupra fericirii Teodora PRELIPCEAN	77
Descentralizarea administrativă în opera politico-juridică a lui Petre Andrei Cristian BOCANCEA	89
Petre Andrei și fascismul în cultura europeană. Un eseu despre libertate Sabin DRĂGULIN	103
Semnificațiile clasice ale revoluției în gândirea lui Petre Andrei. Interpretări și relevanțe actuale Cristina GAVRILUȚĂ, Costel Marian DALBAN	109
Pedagogia socială în concepția lui Petre Andrei Sorin CRISTEA	123
Politica educației în pedagogia sociologică a lui Petre Andrei Gabriela CRISTEA	137
Doi miniștri sociologi în anul Serviciului Social. Note despre relația dintre Petre Andrei și Dimitrie Gusti în 1939 Zoltán ROSTÁS	151
Petre Andrei și Francmasoneria ieșeană interbelică Cătălin TURLIUC	159

Imposibila întoarcere Tudor PITULAC	169
INTERVIU	179
Angelo CHIELLI: „ Petre Andrei este cu siguranță printre primii care recunosc caracterul rasist al ideologiei fasciste ”	181
Constantin SCHEFIRNEȚ: „ Cred că definiția sa: «Sociologia ca știință nu poate fi decât integralistă» a marcat evoluția acestei științe prin abordarea fenomenului social în totalitatea sa ”	187
Tudor PITULAC: „ Marca lui Petre Andrei este din aceeași rădăcină cu imperativul categoric kantian reprezentat de principiul universalității ” Interviuri realizate de Doru TOMPEA & Sorin BOCANCEA	191
VARIA	193
Nou-vorbirea pandemică și post-pandemică. Realitate, discurs, putere Dragoș DRAGOMAN	193
Măsurile restrictive și drepturile omului în timpul pandemiei de COVID-19. O analiză a percepției cetățenilor din România Alexandra-Emanuela AXÂNTE	215
Atitudini și discursuri populiste în România. Dinamici în 2019-2021 și posibile explicații ale impactului AUR Dan SULTĂNESCU, Bogdan TEODORESCU, Dana C. SULTĂNESCU	233
Participare, emancipare și recunoaștere politică. Re-instituționalizarea Casei Regale a României, ca proiect legislativ: etape premergătoare, implicații legale și constituționale (Partea a II-a) Alexandru MURARU	253
Votul electronic la alegerile locale. Forme de impact asupra nivelului de participare electorală Radu CARP	281
Gâlceava înțeleptului cu reacțiunea. George Călinescu și publicistica politică (1946-1949) Petre-Florian DRĂGHICI	293
Politica pronatalistă în România comunistă, o cale de control al vieții private Oana MIRON	309

RECENZII

321

**Petre Andrei și *sociologia revoluției*. Sau cum arată revoluția
ca fenomen social?**

331

Alexandru MURARU

Biografia lui Nicolae Ceaușescu

329

Silvia BOCANCEA

Note despre autori

333

Instrucțiuni pentru autori

343

Instructions to authors

346

PETRE ANDREI. 130 DE ANI DE LA NAȘTERE

Petre Andrei și Europa sfârtecată

(Petre Andrei and Europe torn apart)

Tudor GHIDEANU

Abstract: *This study aims to analyze Petre Andrei's axiology in a conceptual universe contemporary to his writing. Briefly following the main lines of force of axiology, which we retraced in the first half of the 20th century (L. Lavelle, M. Scheler, Simone de Beauvoir), we highlight the triple method of analysis of the concept of value that Petre Andrei uses. This method enables it both to gain a real understanding of the axiological - at the gnoseological, social and creative levels - and to grasp subtle conceptual distinctions (value-valorization). The three fold method of analysis - psychological, logical, and sociological - structures a hermeneutic with a double vector: horizontal (structural-functional relations of values in society) and vertical (creation and man's relation to divinity - as modes of natural fulfilment). Both directions have as their teleology the fulfilment of humanity both in general and in particular: of humanity in man and of man in humanity.*

Keywords: *axiology, consciousness, existence, Petre Andrei, subject, value*

Introducere

Apărută postum (Petre Andrei a suportat presiunile legionarilor și moartea sa, în 1940, avea să precedă crima comisă de ucigașii lui Nicolae Iorga în același an), lucrarea *Filosofia valorii* (1945) face operă de pionierat în axiologia secolului al XX-lea prin câteva dominante: *teoria*

acțiunii, teoria valorilor materiale (ale afectivității: iubire, ură), abandonul indiferenței și al lașității, care stăpânesc filosofic gânditorii de la Temps Modernes (J.-P. Sartre, S. de Beauvoir și R. Aron).

Aceeași obsesie democratică a *libertății și creației* - ca valori fundamentale - este prezentă și la Max Scheler, L. Lavelle, R. Polin în

cinismul axiologic și în revoluționarismul antifascist și antihitlerist (nu doar filosemit). Așadar, Petre Andrei face operă de precursor și deschizător de soluții sociale în orizontul valorii. Astfel, ca axiologi, toți gânditorii primei jumătăți a secolului XX își originează eforturile judecăților de valoare în *Strum Und Drang* (secolul XVIII-lea) și în *Critica puterii de judecare* a lui Immanuel Kant.

Axiologia în filosofia socială a lui Petre Andrei

O cultură este un edificiu ierarhic, un cosmos clădit pe piloni reali, care îi definesc propriul, personalitatea și prestigiul istoric. Pilonii care susțin și conturează un astfel de cosmos sunt valorile lui materializate, *personalitățile culturale* ale unui popor. Poporul român și-a definit și își definește perpetuu reazimurile sale cele mai de seamă, între care filosoful și sociologul Petre Andrei își are un binemeritat loc.

Dintre diversele câmpuri ale prestigioasei sale contribuții spirituale, nu cea de pe urmă a fost *axiologia*. Moment structural al filosofiei, axiologia introduce punerea în termeni a: *rostului, prețului și noimei, a acțiunii generale* constituente a omului, *judecarea sa de sine însuși*. Învecinarea pe care conștiința, odată venită în lume, o constituie între ea și această lume nu vizează numai distincția ontologică sau ruptura epistemologică dintre om și ființa materială a Universului, ci întrebă funciar ce «înseamnă» un

obiect, o acțiune, un subiect, pentru un anumit subiect, ce «rost» are, dacă are «noimă». În *axiologie*, accentul cade pe subiect și pe *scop*.

Axiologicul presupune o finalitate expresă în sfera raportului dintre subiect și obiect, în sensul unui *meta-raport, ochire lucidă* asupra raportului însuși, ochire care ține ea însăși de acest raport.

Petre Andrei a reușit la noi una dintre cele mai suple analize a fenomenului dificil al axiologicului. Chiar din *Introducerea* la a sa *Filosofie a valorii*, gânditorul român caracteriza *conștiința omenească* prin două *scopuri* imanente ei: *explicarea lumii și înțelegerea rostului existenței noastre*. Această concepție ne pune fața unui *universalism al valorii*, care trebuie să cuprindă valoarea atât în tema sa teoretică (*exprimarea realității*), cât și în cea practică (*transformarea realității*). Unghiurilor de *percepție* trunchiate – care se limitau la a interpreta *valoarea* doar ca pe o noțiune metafizică sau ca pe un fenomen subiectiv – Petre Andrei le opune *comprehensiunea fenomenului valorii*, ca „o relație funcțională a unui subiect și a unui obiect”. Astfel, el are posibilitatea să formuleze o *definiție concisă* care refuză identificarea *valorii* cu un atribut al obiectului și nu al subiectului. Tradusă în termenii unui raport funcțional – discretă, deci, de obiectul ei, cum susținea și Messer¹ –, *valoarea* nu poate fi concepută dincolo de legătura ei cu *ființa conștientă*.

Geneza, esențialitatea, ca și *femenologia valorii* determină în chip

evident o *triplă analiză*: psihologică, logică și sociologică. Aidoma lui Richard Müller-Freienfels, în *Psychologie der Kunst*², Petre Andrei interpretează complex *condiția subiectivă, psihică a valorii* ca o „dispoziție inerentă spiritului”, care are ca formă fenomenală de manifestare raportul funcțional al unui subiect cu un obiect, obiectul fiind un motiv pentru actualizarea dispoziției psihice de valoare³. Din planul teleologic al conștiinței, fenomenul valorii se manifestă ca „un sentiment ce întovărășește o judecată și care caută să concretizeze obiectul său, sub forma unui scop”⁴. Afirmările lui Eduard von Hartmann⁵ sau ale lui W. Ostwald⁶ despre *independența valorii față de orice conștiință* sunt respinse categoric și de la început. Pentru Petre Andrei, valoarea înseamnă ceva mai mult decât un act psihic.

Esența logică a valorii, deducibilă din faptul că nu există *valoare* decât pentru și prin *conștiință*, este exprimată prin echivalarea ei „cu un *postulat logic* care are o manifestare și o expresie psihologică”⁷. Găsim aici, desigur, semnele influenței neokantianismului lui Heinrich Rickert⁸, dar la Andrei valoarea nu se substituie unui *imperativ*. Cum orice *conștiință omenească* implică *valoarea* ca pe „cea mai fundamentală supoziție a gândirii și a cunoștinței”⁹, logica valorii, spre deosebire de *viziunea genetică a psihologiei*, este aceea care caută să stabilească „valoarea valorii pentru cunoaștere”, esența ei: aceea de „adevărată putere creatoare a cunoașterii”¹⁰.

Petre Andrei a intuit atât relația de sprijin a oricărei cunoștințe cu practica, cât și sensul valorii pentru viața omenească. La el, este vorba de înțelegerea valorii ca o „consecință logică a cunoașterii generale omenești”¹¹. Conceptul are valoare pentru o mulțime de obiecte, judecata conține *valoarea*, ca „aprobare sau respingere a legăturii elementelor”¹².

Interpretarea dinamică a valorii prin tripla prismă – a psihologiei, logicii și sociologiei –, dar mai cu seamă prin *triada* specifică lui Andrei – Cunoaștere-Valorificare (Recunoaștere)-Realizare a valorilor – coroborează intim momentele *esențial și fenomenal, teoretic și practic*. Întrucât este constitutivă cunoașterii, *logica valorii* trebuie să opereze distincția între *judecățile de existență și judecățile de valoare*, deoarece „judecățile în care noi constatăm și explicăm valorile sunt deosebite de judecățile în care noi valorificăm valorile în vederea unui scop practic”¹³. Procesul de cunoaștere a valorilor este unul *teoretic*, procesul valorificării lor, adică al „comparării valorilor în vederea realizării, este un proces practic”¹⁴.

Distincția aceasta a mai fost folosită și de către Rickert (*op. cit.*), Mehlis¹⁵ sau Münsterberg¹⁶, de către un A. D. Xenopol¹⁷ sau de către un Benedetto Croce, dar la Petre Andrei ea are calitatea de a respinge *identificarea valorii cu valorificarea* (care este un act subiectiv). Pentru axiologul Petre Andrei, valorificarea este un *proces practic* de recunoaștere a unor valori sub *formele de*

realitate, în vederea unor anumite scopuri. Valorificarea este cercetarea concordanței, a potrivirii dintre o valoare de mijloc și altă valoare scop, pe care o considerăm ca pe ceva realizabil!

Pe de altă parte, valoarea nu acoperă întreaga realitate, nu poate fi un raport de reducere a realității la valoare, pentru că realitatea este mai bogată. Îndatorat, în general, neokantianului Rickert, prin folosirea unei viziuni *transcendentaliste* a noțiunilor de „adevăr în genere”, „conștiință în genere” și „aprioritate a valorilor logice”, Petre Andrei salvează ceea ce este dinamic, viu în concepția sa printr-o analiză multivalentă în care momentele *teoretic* și *practic* se presupun reciproc. Cunoașterea, valorificarea (recunoașterea) și realizarea, logica și sociologia sunt planurile necesare conturării fenomenului valorii.

Sociologia valorii concretizează imaginea conturată în abordarea psihologică și logică, întrucât este vorba de continuarea analizei în sfera de influență a *factorilor sociali*, a *vieții istorice* și a *mediului* asupra valorii. Unele opțiuni sincroniste atenuază, aici, meritele viziunii sale dinamice.

Adesea, în analiza lui Andrei, se infiltrază *paralelismul factorilor*, alterând astfel *dialectica*. Sub influența concepției lui Dimitrie Gusti¹⁸ – antigenetică în abordarea socialului –, Petre Andrei avertizează că *elementele* care compun „realitatea socială sunt de sine stătătoare”¹⁹, nu au între ele vreun raport de depen-

dență genetică, ci, dimpotrivă, sunt *concomitente*. Realitatea socială e constituită de anumite elemente și e organizată în funcționarea sa de asemenea elemente²⁰. Totodată, axiologul Petre Andrei va deosebi elementele constitutive ale vieții sociale, cum sunt *manifestările psihice* și *fenomenele economice*, sau elementele regulative, care sunt *fenomenele politice* și *juridice*.

Elementele constitutive alcătuiesc *structura* unității sociale, iar celelalte – *funcțiunea* acestei unități. Aceste elemente, între care unii filosofi au stabilit *raporturi de reducere causală*, coexistă, au între ele un *raport de paralelism*: „Ireducibilitatea elementelor vieții sociale relevă ireducibilitatea valorilor al căror substrat sunt aceste *elemente*”²¹. Cu toate acestea, analiza sociologică evidențiază și *caracteristica valorilor*, ca „elemente active ale vieții sociale”²², procesul realizării practice a lor, în forme de cultură, ca *bunuri culturale*.

Remarcabilă este la gânditorul român înțelegerea „luptei pentru realizare între valorile sociale”, cauzată de *procesul apreciativ* pe care îl dezvoltă societatea, în dependență de scopuri și mijloace, de idealuri variabile, după societăți și timpuri. Istoricitatea idealurilor le conferă acestora rolul de forță colectivă, de valoare colectivă, subordonată în ultimă instanță unui ideal suprem invariabil, o *valoare absolută* după care apreciem sau valorificăm valorile și după care tindem să le realizăm și care nu este alta decât „Valoarea totală culturală”²³.

Detășat de acordarea primatului genetic, factorul economic, Petre Andrei urmărește valorile după *schema substratului lor social: Structură-Funcțiune-Cadru*. Analiza *valorii economice* (una de structură socială) este susținută de el pe un plan de dialectică inconsecventă, întrucât el forțează un compromis între *teoria utilității marginale*, a lui Böhm-Bawerk, și *teoria clasică a valorii bazată pe muncă* (Adam Smith și David Ricardo). Petre Andrei scrie: „*Valoarea economică este materială, dar elementul fundamental al valorii economice este utilitatea care satisface o trebuință*”, iar munca are valoare „numai întrucât face lucruri utile și necesare societății”²⁴. *Singurul criteriu valabil*, după Andrei, este *criteriul moral-cultural*. Politica economică indică modul și normele de realizare.

Pe bună dreptate, cercetătorul Mircea Măciu, autorul primei monografii a lui Petre Andrei, sublinia că acesta are tendința de a pune pe primul loc și chiar de a absolutiza *utilitatea* ca fiind *unicul criteriu de apreciere a valorii economice*. El se depărtează, însă, de o astfel de idee atunci când vorbește de *munca necesară* ca element social al valorii și de *trebuința omenească* ca element subiectiv al valorii²⁵.

Importanța acordată de Petre Andrei normei morale în realizarea valorilor economice îl face să conchidă, într-o susținută critică la adresa marxismului (el îl citează, de fapt, pe M. Adler²⁶), că Marx *ar fi*

negat valorile etice. La Petre Andrei, valorile economice sunt *valori mijloace*, valori relative, ca valorile funcții: valorile juridice, valorile politice etc. – subordonate valorii absolute, care este *valoarea scop: cultura*. Filosoful scria: „*Valoarea culturală supremă este umanitatea, adică realitatea conceptului celei mai desăvârșite moralități și conștiințe a umanității*. Statele nu pot contribui la această idee, decât devenind din unități politice – unități culturale. Unitatea inferioară umanității este națiunea; de aceea statele devin unități culturale, devenind naționale. De asemenea, națiunile pot să-și îndeplinească mai bine misiunea lor culturală devenind state”²⁷.

Concepția axiologică a lui Petre Andrei comportă o *viziune integratoare socială*, analiza psihologică și logică nefiind decât tratarea pe verticală a valorii în esențialitatea ei, operă necesară explicării pe orizontală a diversității expresive a valorii, în viața socială. „După noi – scria Petre Andrei – natura valorii este socială și originea ei, de asemenea”²⁸.

Din punct de vedere etic, *valoarea supremă este personalitatea creatoare de cultură*. În acest sens, orice act care tinde la creșterea personalității umane are valoare morală. La rândul lor, *valorile istorice* sunt *valori ale cadrului social*.

O altă categorie de valori de care se ocupă în analiza sa Petre Andrei este aceea a *valorilor estetice*. În judecarea acestora, gânditorul român a suferit influența lui Theodor Lipps²⁹ și a ajuns el însuși la distincții și

sublinieri profunde. „În creația artistică – menționează Petre Andrei –, *artistul obiectivează viața sa proprie, deci un moment subiectiv, prin ajutorul unui material sensibil, printr-un element obiectiv. Orice artist creează valori, și are conștiința despre aceasta, pentru un public ideal*”³⁰. Noțiunea de „frumos” nu poate fi înțeleasă decât în corelație cu „noțiunea de subiect și nu poate exista o valoare estetică decât pentru un subiect, pentru o conștiință”³¹. Afirmarea vieții este *esența valorii estetice, omenescul*, valoarea „fiind același timp și în noi și în obiect”. Caracterul social al valorilor se relevă cu atât mai eclatant în valoarea estetică „cu cât, în artă, se exprimă tipuri reprezentative, tipuri care acumulează toate caracterele ființei vii, ființei sociale”³².

O serioasă limită a concepției axiologice a lui Petre Andrei o constituie formularea ideii că „valoarea religioasă realizează *unitatea tuturor valorilor*, într-o valoare transcendentă”, unitate în care „dispare dualitatea subiect-obiect, deoarece *subiectul este absorbit în tot*”³³. Aceasta constituie, de altfel, și o repudiere implicită a definiției originare dată valorii – ca relație dintre subiect și obiect.

Esențială este la Andrei urmărirea diversității orizontale a valorilor sociale, între care introduce distincția operantă dintre *valori-mijloace* și *valori-scop*, precum și cea dintre valorile parțiale și valorile sociale (ca totalitate a celor dintâi), fondate pe o finalitate socială, rezultate dintr-o

voință socială. „Pentru a putea stabili un criteriu de măsură, a variatelor valori sociale, este nevoie de o valoare supremă. Această valoare supremă nu poate fi economică, precum nu poate fi nici de natură politică și nici morală, căci toate acestea sunt abstracțiuni din complexul valorilor sociale. Viața socială nu poate fi redusă nici la cea economică, nici la cea politică, și apoi, adesea aceste valori se pot contrazice între ele. De aceea, e nevoie de stabilirea altui principiu, a unui ideal mai cuprinzător, care este o *valoare totală culturală*. Valoarea aceasta cuprinde, în sine, toți *factorii social-teleologici*. Prin urmare, valorile sociale au drept măsură, drept criteriu, *cultura totală*”³⁴.

Cultura este realizarea tuturor valorilor, ea înseamnă „obiectivarea spiritului omenesc în activitate”³⁵. *Purtătorul idealului suprem cultural – realizarea unității culturale – este umanitatea*. Este evidentă în opera axiologului român punerea în prim-plan a laturii teleologice umane și trecerea în plan secund a determinării cauzal-genetice. Aici rezidă, desigur, multe din scăderile și neînțelegerile axiologiei lui Andrei, deși nu odată același loc devine sursa unor subtile sugestii pentru acest domeniu încă în curs de facere: domeniul axiologiei.

Cu mult simț istoric, Petre Andrei constată că umanitatea este ceva prea larg și „cel puțin pentru timpul nostru, rămâne ca substrat real, ca subiect activ, ca personalitate socială care realizează *valoarea culturală* – națiunea”³⁶. În acesta, argumentul,

viața însăși este o valoare necesară, în chip absolut; dar valoarea vieții este condiționată, viața dobândind valoare *numai prin creația de opere prin cultură*.

Subordonarea întregii analize a valorii, pe multiplele niveluri, idealului umanității culturale face din Petre Andrei unul dintre gânditorii de un umanism elevat. El a pornit de la premisa valabilă a conștiinței ca alt definitoriu uman, dezvoltând apoi, *in extenso*, pe paliere și articulații diversificate, un universalism al valorii.

Optica inversată, de avansare argumentativă – de la cunoaștere la practică – este simptomatică pentru un adept al idealismului transcendent neokantian – măcar în teza originară – care pune greutate pe activitatea constituantă de sens și valoare a subiectului în raport cu obiectul. Analiza condiției psihologice, a celei logice precum și a celei sociale a valorilor reprezintă o trecere dinamică, la un prim nivel, *de la esență la fenomen, de la constituire la manifestare*. Înțelegerea valorii ca o entitate funcțională a subiectului și obiectului ni-l relevă pe Andrei ca pe un filosof și un sociolog atent la toate dimensiunile esențiale ale acestui fenomen social.

Trebuie recunoscut că, sub raport axiologic, finalitatea actelor umane împune considerarea tuturor valorilor parțiale pe același plan față de valoarea supremă – *umanitatea culturală*. Incontestabil – fie că e vorba despre un *individ*, despre un *grup*, sau despre o *națiune* –, singura ierarhie valabilă este aceea prin scop

și ideal, prin proiectare decisă către un model uman capabil să armonizeze aspirațiile tuturor oamenilor. Prin deosebirea dintre structură și funcție, Petre Andrei a depășit clar punctul de vedere al *simplei co-existențe a valorilor*, deschizând posibilitatea înțelegerii și apropierii de concepția unor dependențe ierarhice – chiar și istorico-genetice – în aria socială a valorilor.

Totodată, este un adevăr că sociologul român a pus pietre de temelie spre înțelegerea suplă a ierarhiilor pe care atât omul particular al unui anumit popor, cât și efortul dinamic și civilizator al unei națiuni reușesc să le înalțe întru salvarea istorică a omului. Acest evident crez umanist devine un real ferment de creație culturală și umană pe care Petre Andrei l-a promovat cu o fidelitate exemplară dusă până la sacrificiu.

Petre Andrei și Louis Lavelle – reprezentanți ai axiologiei fenomenologice europene

Punctul de plecare al filosofiei lui Lavelle îl reprezintă acea „primă experiență” a subiectului, prin care gândirea se sesizează pe sine însăși ca ființă. Ontologia lui Lavelle exclude hotărât neantul, posibilul altceva, socotindu-l tot o categorie a ființei. Opțiunea filosofului francez se deschide către pozițiile unui „fenomenism”, în interiorul căruia Eul se sesizează ca *fînd-în-lume*, în chip originar³⁷.

Ca la Petre Andrei, această atitudine filosofică este străină oricărei

apropieri de *poziția panteistă*, care i-ar răpi orice demnitate libertății umane³⁸. Or, în viața noastră, în structurile ei cele mai profunde este nevoie de o alegere, de o permanentă expresie a libertății, ceea ce, afirmat în alți termeni, înseamnă că interesul pe care îl purtăm eului nostru stă la izvorul însuși al ființei, căci natura acesteia este un act. Filosoful francez înțelege prin *Eul uman* o ființă participată, care este, *sui generis*, integrată ființei, făurindu-și în mod liber ființa sa intimă printr-un act care este un *consimțământ*, echivalent unei înscrieri decise a ființei sale de participare în *ființa totală*.

Desigur, se pot face analogii care să-l situeze pe Louis Lavelle când în partea *ontologiei* lui Martin Heidegger, când de partea *metafizicii* lui Karl Jaspers. Dar, pentru filosoful francez, „participarea la actul pur este actul de credință filosofică”³⁹. Lavelle relevă că *spiritul* este tocmai ceea ce nu poate fi nicicând obiect de cercetare, de testare, cu toate că el se află la originea oricărei constatări și oricărei testări. Spiritul este ceea ce se manifestă integral, în credință, mai ales în acea credință pe care individul uman o manifestă către sine însuși.

O distincție lavelliană fundamentală subliniază că: între *Actul pur* (Ființa) și *Actul participant* (Eul) există lumea, ca interval unic, ca mod de participare a ansamblului ființelor la ființă. Narcis este prototipul celui care face eroarea de a se pierde în propria contemplare, sacrificând, prin aceasta, propria sa ființă în fața unei inconsistente aparențe. El □ și cazul

lui este la plural cu totul, observă filosoful – nu a știut să înlăture vălurile mortalei aparențe și să deosebească între ceea ce ne ghidează benefic și ceea ce ne opune cu dușmănie. „Narcis și-a retezat, astfel, posibilitățile de a regăsi unitatea ființei în totalitatea ei”⁴⁰. Lavelle continuă explicația: „Între actul pur și actul participat există o relație ce presupune *unitatea dintre eternitate și timp*”⁴¹. În vreme ce *plenitudinea existenței* caracterizează *eternitatea*, *timpul* ține de *existența unei ființe incomplete*, care primește posibilitatea de *a se face*. Timpul este un fel de drumeag pe câmpul eternității, un itinerar al ființelor, unele către altele și către ființă. Acesta se numește *durată*. Între timp – total discontinuu – și eternitate omul trăiește și se manifestă printr-un *perpetuu prezent*. Timpul nu poate fi altfel înțeles decât ca *operație de eternitate*. Numai o contemporaneitate a timpului și eternității poate să permită *înțelegerea transformării trecutului* de către viitor ca mod al viitorului. Acest gând capătă semnificație dacă înțelegem faptul că: în vreme ce determinismul științei face predicții întemeiate asupra a ceea ce va fi în viitor, plecând de la cauzele și condițiile care s-au consemnat în trecut, dimpotrivă, prin libertatea sa, omul își edifică universul existenței mergând de la viitor către trecut⁴².

Izvorând dintr-o *ontologie a actului și participării*, etica lui Louis Lavelle solicită o permanentă strămutare a ființei individului: de la asumțiile viclene ale lui *A avea*, la

luminile certe ale lui *A fi*. Un trai uman exclusiv în zonele aparenței are drept consecințe *anxietatea și angostoasa*, în timp ce adevărata fericire poate fi dobândită numai printr-o *constantă aderare la ființă*, prin conștiințământul acordat ființei.

S-a spus, pe drept cuvânt, că dimensiunea axiologică este structurală concepției lui Lavelle, deoarece însăși interogația asupra destinului uman și asupra semnificației vieții implică un răspuns la problema valorii. Filosoful francez, aidoma lui Petre Andrei, a asumat radical frumoasa definiție dată de Friederich Nietzsche: „Cuvântul Om semnifică pe acela care evaluează: El a vrut să se denumească prin cea mai mare descoperire a sa”⁴³.

Valoarea este conținutul și esența existenței. Temeiul ei rezidă structural în *nevoia de încarnare*. Însuși termenul de *valoare* transpare din reala ruptură față de *indiferența* sau față de egalitatea dintre lucruri. *Valoarea* este prezentă peste tot acolo unde *ceva* trebuie pus înaintea sau mai presus de altceva.

Pentru că valoarea este într-o funciară simbioză cu ființa, Lavelle nu se ferește să susțină că *valoarea este însăși ființa*, aceasta fiind văzută în raportul intim cu o activitate „care se interesează de ea și care se auto-condamnă, dacă nu caută să o apere când este reală, și să o realizeze când este posibilă”⁴⁴.

Identificată numai la punctul de confluență a posibilității și existenței, acolo unde conversiunea uneia în cealaltă pare să țină exclusiv de noi

înșine, valoarea se revelează ca „un apel al unei ființe incomplete către o ființă mai plină, în care spiritul poate să se recunoască”⁴⁵.

Blaise Pascal spunea: „Ceva merită osteneala de a fi făcut”. Or, valoarea semnifică tocmai nevoia de a o înfăptui printr-un efort susținut, printr-o victorie perpetuă. De unde și accepția fundamentală dată de Louis Lavelle valorii, pe care o definește: „Ființă justificată și asumată”. „A face să valoreze ceva, aceasta înseamnă că valoarea nu rezidă niciodată în lucruri, ci numai în activitatea care li se administrează acestora, transformându-le și incorporându-le procesului de dezvoltare a omului”⁴⁶. Așadar, numai o participare conștiințată de a întruhipa *valoarea*, de a-i da chip în *operă*, deci numai un act interior al subiectivității noastre îi poate da sens deplin. „Valoarea – scria Lavelle – vine din spirit și exprimă întotdeauna raporturi dintre lucruri și spirit”⁴⁷.

Chiar și valoarea economică este „o relație între resursele care ni se oferă și propria noastră viață, care nu subzistă decât prin aceste resurse”⁴⁸. Din limbajul filosofului – altfel, extrem de suplu – răzbate un fel de convingere eticistă: „Valoarea economică rezultă dintr-o *dublă referință a realului* – la noi, fie că noi recunoaștem în el posibilitatea de a-l utiliza, fie că el o dobândește prin însuși efectul acțiunii noastre”⁴⁹. Această *valoare* – ca de altfel toate celelalte tipuri de valori – comportă *trei aspecte definitorii*:

1. *o obiectivitate*, care nu are sens decât pentru o *subiectivitate* care o apreciază;

2. *o universalitate*, care nu se actualizează decât pentru un *individ care o pune în operă*;

3. *o mărime*, sau un anume *grad*, cu toate că – după Lavelle – „esența ei ar trebui să fie o calitate pură”⁵⁰.

Louis Lavelle, care este unul dintre cei mai importanți axiologi ai timpului nostru, a negat prioritatea valorii economice, întemeindu-se pe o tradițională relație între *valoare* și *virtute*: „S-ar putea susține, dimpotrivă – scria el –, că valoarea care era mai înainte *curaj în război* a devenit, puțin câte puțin, *utilitate economică*, printr-o evoluție în care se poate regăsi procesul trecerii de la societățile de tip militar la societățile de tip industrial”⁵¹. Acestei perspective (esentiale-axiologice) i se asociază în mod constant considerații de ordin moral. În concepția gânditorului francez, „valoarea este întotdeauna un termen *moral*; un termen exclusiv economic este numai *prețul*; astfel, prețul este un fapt, dar valoarea este o judecată”⁵². Totodată, așa cum nu există valori care să fie exclusiv materiale, nu există valori care să fie exclusiv personale, subliniază Lavelle. Deși recunoaște faptul că valorile economice pot să fie puse la fundamentul teoriei valorilor, Lavelle afirmă că aceste categorii de valori reprezintă doar „*Umbra valorilor veritabile*”, „*Imaginea derizorie a acestora*”, deoarece, numai într-o lume de afaceri ar putea fi pusă *persoana* în serviciul lor, în loc de a le pune pe ele în serviciul persoanei⁵³.

Tratatul valorilor, lucrare fundamentală a filosofului francez, întemeiată pe *ontologia spiritualist-reflexivă*, ridică la rang suprem *valoarea de spirit*: „Activitatea spirituală constituie *arbitrul lumii valorilor*, pentru că este *creatoare de valori*”⁵⁴. Întrucât totul își primește valoarea de la spirit, expresii ca „*valoarea faptului*” sau „*valoarea obiectivă*” sunt lipsite de sens, iar termenul *valoare* acuză, implicit, o subordonare a corpului față de spirit, singurul care semnifică o activitate personală. *Omul este originea, focarul și măsura valorii. El se plasează pe sine mai presus de Univers, din care face un mijloc în slujba sa. Omul se pune pe sine ca unic scop*. Dar, omul însuși *trebuie să fie judecat* și, atunci, *valoarea omului își află termen de raportare numai în valorile spirituale, valori ideale cărora omul trebuie să li se sacrifice întotdeauna*. Prin aceste valori, omul își rupe neîncetat limitele orizontului său temporal. Numai aceste valori merită, propriu-zis, numele de valori umane. Grație lor, omul se poate defini drept „*Singura ființă care nu se poate justifica decât depășindu-se*”⁵⁵.

Louis Lavelle mărturisea convingerea că problema valorii, de o răspândire insolită, în filosofia zilelor noastre, interoghează mai curând existența și ființa decât reprezentarea asupra acestora. „Prin valoare suntem în *inima ființei*, în *actul creator* însuși, acolo unde Eul pune și justifică propria sa existență și, în legătură cu fiecare lucru, îi caută acestuia titlurile sale de existență □ și

dacă acestea îi lipsesc, el se obligă să i le furnizeze. Problema valorii, în loc să ne pună în fața Universului, ca în fața unei enigme de descifrat, îl face pe acesta solidar unei responsabilități de care ne-am încărcat noi oamenii și care nu poate fi separată de responsabilitatea pe care o avem față de noi înșine. Ea exprimă, așadar, un fel de primat al lui *A vrea*⁵⁶.

În viziunea lui Lavelle, *valoarea* nu poate fi transformată niciodată în *cunoaștere*. Ea nu apare decât acolo unde *ea simte*, acolo unde *ea vrea*. Axiologia devine, astfel, un gen de *Metafizică a sensibilității și voinței*. De asemenea, o știință a valorilor nu este posibilă, sublinia Lavelle, în temeiul că „Valoarea nu este un fapt, ea nu poate fi descrisă dinafară. Nu există experiență obiectivă a ei, ci numai o pătrundere subiectivă. Ea nu poate fi percepută, ci numai *aprobată și asumată*. Ea se dizolvă acolo unde încetează actul care mă obligă să cred în ea și să o trăiesc”⁵⁷. Împotriva celor care, ca fenomenologii, consideră *valoarea* un *obiect pur* sau, ca *empirismul sociologic*, un *fapt*, concepția lui Lavelle susține că *valoarea* este „inseparabilă de propria ei justificare, că ea aparține ordinii de drept, și nu ordinii de fapt”⁵⁸.

Negând posibilitatea unei științe a valorilor, Lavelle menționa că prestața tot mai accentuată a problematicii valorii în gândirea contemporană și-ar avea izvorul într-o anumite *preponderență a ordinii economice față de cea politică*, în accentul pus tot mai evident pe valorile materiale indispensabile vieții și în

potențarea acelei reflexii care își pune mereu întrebarea asupra *semnificației ființei și a vieții*. Un alt important izvor l-ar constitui preocupările nemijlocite ale *conștiinței zdruncinate de evenimentele epocii noastre*, această angoasă care este sentimentul unei existențe a cărei securitate este amenințată de înseși cuceririle civilizației⁵⁹. Toate acestea, împreună, angajează *gândirea, destinul particular al omului ca și cel al lumii întregi*: „Filosofia nouă a valorilor – scria Louis Lavelle – pare o reîntoarcere către problemele esențiale pe care reflexia filosofică n-a încetat să și le pună, probleme care pot fi mereu uitate dar care resuscită întotdeauna”⁶⁰.

Semnificația destinului uman precum și sursa dezvoltării permanente nu rezidă doar în puterile omului, ci sunt împrumutate fără rezerve unui „dincolo” spiritual, căci unitatea dintre *valoare* și *ființă* este indiscutabilă, în viziunea lui Louis Lavelle. „Fără *valoare*, lumea ar fi un pur fenomen. Numai grație valorii lumea își cucerește semnificația reală. *Valoarea* este tocmai termenul mediu între *eu și ființă*, căci, afirmată în profunzimile conștiinței noastre, *valoarea* poate să devină *arbitrul însuși al existenței*”⁶¹. Tratată, în genere, în spațiul unei ontologii a participației, *valoarea* este analizată de Lavelle adesea într-o viziune psihologistă, ceea ce favorizează, uneori, identificarea planului obiectiv al valorii cu planul subiectiv al evaluării, al valorificării.

Conform axiologului francez, a introduce *valoarea* în lume, ca